



RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSAKOND

Kaudsed presidendivalimise süsteemid Euroopa riikides

Nr. 12

26.08.2016

Euroopa riikidest valivad kaudselt presidenti (kui riigipead) üheksa riiki. Allpool on neid valimissüsteeme lähemalt tutvustatud. Täpsustuseks tuleb öelda, et Šveitsis valitakse president nominaalselt küll parlamendis, kuid president on seal täidesaatva võimu juht ning presidendi ja peaministri funktsioonid on sisuliselt ühendatud. Bosnia ja Hertsegoviina presidentuur on kollektiivne, kus kolm riigis elavat rahvust - bosnialased, serblased ja horvaadid - valivad oma esindaja ning presidendi isik roteerub kolme valitud esindaja vahel.

Üsna hiljuti on kaudselt presidendivalimiste süsteemilt otsesele üle läinud näiteks Moldova (2016. aastal) ja Tšehhi Vabariik (2012). Slovakkia muuti samal viisil presidendivalimiste süsteemi 1998. aastal, Soome läks otsesele valimisele üle 1994. aastal.

Eesti

Kehtiva korra järgi valib Eestis presidendi parlament, Riigikogu. Kui Riigikogus jääb Vabariigi President valimata, valib presidendi Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuse esindajatest koosnev valimiskogu.

Riigikogus on kandidaadi ülesseadmise õigus vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust (21 allkirja). President valitakse salajasel hääletusel - valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu 2/3-line häälteenamus. Kui ühelgi kandidaadil see ei õnnestu, korraldatakse järgmisel päeval teine voor, mille eel saab kandidaate uuesti üles seada. Kui ka teises voorus ei kogu ükski kandidaat nõutud 2/3-lise koosseisu häälteenamust, toimub samal päeval kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel kolmas voor, kus valituks osutumiseks on samuti vajalik koosseisu 2/3-line häälteenamus.

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohaliku omavalitsuse volikogude esindajatest. 2006. aastal oli valimiskogu liikmeid 345, sel aastal 335. Valimiskogus on kandidaadi ülesseadmise õigus vähemalt 21 valimiskogu liikmel. Esimeseks hääletusvooruks kantakse hääletamissedelile Riigikogu kolmandas hääletusvooruses osalenud kandidaatide ja valimiskogu esimeseks hääletusvooruks registreeritud kandidaatide nimed. Esimeses hääletusvooruses peab valituks osutumiseks kandidaat koguma hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete enamuse. Kui ühelgi kandidaadil see ei õnnestu, korraldatakse samal päeval teine hääletusvoor, kus hääletamissedelile kantakse kaks nime, kes esimeses voorus said enim hääli. Teises valimiskogu voorus tunnistatakse valituks kandidaat, kelle poolt hääletab hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, korraldatakse Vabariigi Presidendi erakorraline valimine Riigikogus 14 päeva jooksul.

Albaania

Albaanias valib presidendi 140-liikmeline parlament, *Kuvendi*. Kandidaadi ülesseadmiseks on vajalik vähemalt 20 parlamendi liikme toetus. President valitakse salajasel hääletusel, parlamendidebate valimiste eel ei peeta. Kandidaat osutub valituks, kui teda toetab vähemalt 3/5-line liikmete enamus. Kui ükski kandidaat nõutud enamust ei saavuta, peetakse seitsme päeva jooksul teine ja vajadusel ka kolmas voor jne. Kui neljanda vooru eel on sõelale jäänud mitu

kandidaati, pääsevad neljandasse vooru kolmanda vooru kaks edukamat kandidaati. Alates neljandast voorust on võiduks vajalik koguda vähemalt 71 häält ehk koosseisu enamus. Samadel tingimustel peetakse vajadusel ka viies voor. Kui ka viiendas voorus ei saa ükski kandidaat nõutavat enamust, lõppevad automaatselt parlamendi koosseisu volitused ja 60 päeva jooksul korraldatakse erakorralised parlamendivalimised.

Kuvendi valis 2012. aasta juunis neljandas voorus 73 poolthäälega Albaania presidendiks Nishar Bujani. Esimeses kolmes voorus ei leidnud valitsuskoalitsiooni esitatud kandidaat, põhiseadusliku kohtu liige Xhezair Zaganjori, opositsioonilise Sotsialistliku partei ridadest piisavat toetust ja taandas ennast kolmandas hääletusvoorust.

Itaalia

Vastavalt Itaalia põhiseadusele valib Itaalia presidendi valimiskogu, mis koosneb kahe parlamendikoja saadikutest (630 alamkoja liiget + 315 ülemkoja liiget) ja kolmest delegaadist iga Itaalia regiooni kohta (va Valle d'Aosta, millele on ette nähtud üks delegaat¹).

Ametlikult kandidaate üles ei seata, sest valimisedelile on valijal õigus kirjutada oma kandidaat. Näiteks 2015. aastal peetud presidendivalimistel sai valimiskogus esimeses voorus hääli 25 erinevat kandidaati. Siiski teatavad suuremad parteid enne valimist informaalset, keda nad hääletusel toetavad. President valitakse salajasel hääletusel. Kolmes esimeses voorus on vajalik 2/3-line häälteenamus valimiskogu liikmetest. Kui ühelgi kandidaadil ei õnnestu vajalikku enamust koguda, piisab alates neljandast voorust absoluutsest häälteenamusest valimiskogu liikmetest.² 2015. aasta jaanuaris valis valimiskogu neljandas voorus 665 häälega (1009-st) seitsmeks aastaks presidendiks koalitsiooni poolt välja pakutud Sergio Mattarella. Esimeses kolmes voorus ei õnnestunud Mattarellal võiduks vajalikku enamust koguda, sest teda ei toetanud endise peaministri Berlusconi koalitsiooni toetav parlamendifraktsioon. Mattarella peamine vastaskandidaat, Viie Tähe Liikumise esitatud Ferdinando Imposimato kogus neljandas voorus 127 häält, kuid koguni 100 valijat otsustas sedeleile oma eelistust mitte märkida.

Kosovo

Esimeses kahes voorus on vaja üles seatud kandidaadil koguda 120-liikmelise parlamendi koosseisu 2/3-line enamus. Kolmandas voorus piisab koosseisu enamusest. Vaatamata tulisele vastasseisule opositsiooni ja koalitsiooni vahel, mille käigus kasutasid koalitsioonikandidaadi vastased presidendivalimistel parlamendihoones isegi pisargaasi, valiti 26. veebruaril 2016 kolmandas voorus 71 häälega presidendiks Hashim Thaçi.

Kreeka

Kreeka põhiseadus sätestab, et riigi presidendi valib parlament erakorralisel hääletusel.³ Parlamendi kodukorra kohaselt toimuvad presidendivalimised vähemalt kuu aega enne presidendi ametiaja lõppu. Valimistele eelnevalt debatti kandidaatide vahel ei toimu. Kandidaate saavad esitada parlamendifraktsioonid, samuti on kandidaadi esitamise õigus fraktsiooni mittekuuluvate saadikute grupil (kandidaat peab leidma enamiku grupi liikmete toetuse).⁴ Presidendiks valitakse kandidaat, kes saavutab 300-liikmelise parlamendi koosseisu 2/3-lise häälteenamuse e vähemalt 200 häält. Kui ükski kandidaat esimeses voorus nõutud enamust ei saa, toimub viie päeva pärast teine voor, kus on samuti vajalik koguda 2/3-line enamus parlamendi koosseisust. Kui vajalikku enamust ükski kandidaat ei saavuta, toimub viie päeva pärast kolmas voor, kus valituks osutumiseks on vaja koguda 3/5-line enamus parlamendi koosseisust. Juhul kui

¹ Itaalia põhiseadus art 83 - http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

² Samas

³ Kreeka põhiseadus art 32 - <http://www.hri.org/docs/syntagma/artcl50.html#A32>

⁴ Kreeka parlamendi kodukord -

<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/Standing%20Orders%202.docx>

ükski kandidaat ei saa ka siis vajalikkude enamust, toimuvad erakorralised parlamendivalimised. Uus parlamendi koosseis viib pärast kogunemist läbi uued presidendivalimised, kus esimeses voorus on nõutav 3/5-line parlamendi koosseisu hääleteenamus. Vajadusel peetavas teises voorus on nõutav absoluutne hääleteenamus koosseisust e 180 häält. Kui ka siis ei suudeta presidenti valida, toimub uues koosseisus kolmas voor. Kolmandas voorus osalevad eelmises voorus kaks enim hääli saanud kandidaati ning nüüd piisab valituks osutumiseks lihthääleteenamusest.

2014. aasta detsembris alanud Kreeka presidendivalimistel ei suutnud koalitsiooni esitatud kandidaat, Uue demokraatia partei liige ja endine Euroopa Komisjoni keskkonnavolinik Stavros Dimas kolmes voorus vajalikkude enamust saavutada ning tagajärjeks olid erakorralised parlamendivalimised. Uues parlamendi koosseisus kogus 2015. aasta veebruaris korraldatud presidendivalimiste kolmandas voorus Alexis Tsiprase valitsuse poolt esitatud kandidaat, Uue Demokraatia kauaaegne poliitik ja endine siseminister Prokopios Pavlopoulos vajaliku koosseisu enamuse ning valiti 233 häälega Kreeka uueks presidendiks.

Läti

Põhiseaduse kohaselt valitakse Läti president 100-liikmelise Läti parlamendi poolt salajasel hääletusel.⁵ Kandidaate saavad üles seada *Saeima* liikmed - kodukord sätestab, et kandidaat esitatakse kirjalikult *Saeima* liikmete poolt (tõlgenduse kohaselt seega vähemalt kahe liikme poolt) ning kandidaadi esitamiseks on vajalik kandidaadi nõusolek.⁶ Kandidaatide esitamine lõppeb nädal enne presidendivalimisi parlamendis.

Valituks osutumiseks peab kandidaat koguma absoluutse hääleteenamuse parlamendi koosseisust (ehk vähemalt 51 häält). Kui ükski kandidaat vajalikkude hääleteenamust ei saavuta, langeb pärast teist vooru igas hääletusvoorus eelmises voorus vähim hääli kogunud kandidaat välja. Valimisvoore peetakse nii kaua kuni alles jääb üks kandidaat, kes kogub vajaliku absoluutse hääleteenamuse. Kui ka siis ei suuda allesjäänud kandidaat vajalikkude absoluutset koosseisu enamust saavutada, korraldatakse uued valimised, kus järgitakse sama protseduuri. Uute valimiste korral võib ametlikult üles seada ka varasemalt vajalikkude toetust mitte saanud kandidaate.⁷

Eelmise aasta kolmandal juunil valis *Saeima* kolmandas voorus presidendiks endise keskkonna- ja kaitseministri, Roheliste partei kandidaadi Raimonds Vējonise. Vējonise poolt hääletas viiendas voorus 55 parlamendiliiget, vastu oli 42.

Malta

Malta presidendivalimisi reguleerib sisuliselt vaid Malta põhiseadus, mille paragrahv 48 sätestab, et president nimetatakse ametisse Malta parlamendis vastu võetud resolutsiooniga.⁸

Presidendikandidaadi esitab eelnõuga valitsus ning president valitakse parlamendi erakorralisel istungil. Debatti hääletamisele ei eelne, parlament hääletab resolutsiooni, mille vastuvõtmiseks on vajalik lihthääleteenamus. 1. aprillil 2014. aastal valis Malta parlament üksmeeles presidendiks Marie-Louise Coleiro Preca.

Saksamaa

Saksamaa presidendi valimised toimuvad vastavalt presidendi valimise seadusele (*Gesetz über die Wahl des Bundespräsidenten*), mis põhineb põhiseaduse artiklil 54. Presidendi valimine ja valimiste ettevalmistamine on valimiskogu (*Bundesversammlung*) ülesanne. Valimiskogu istungeid juhatab Saksamaa parlamendi alamkoja (*Bundestag*) esimees. Valimiskogu koosneb Saksamaa parlamendi alamkoja (*Bundestag*) liikmetest ning liidumaade parlamentide (*Landtag*) valitud esindajatest. Kuna

⁵ Läti põhiseadus art 35-37 - <http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>

⁶ Saeima kodukord art 25 - <http://www.saeima.lv/en/legislation/rules-of-procedure>

⁷ Samas, lg 1-4 art 26

⁸ Malta põhiseadus art 48 -

<http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566&l=1>

viimaseid peab olema *Bundestagi* saadikutega võrdselt, on valimiskogu üsna suur – nt 2004. aastal oli selles 1228 liiget, 2012. aastal 1240 liiget (620 alamkoja liiget + 620 liidumaade esindajat). Valimiskogu liikmete arv kõigub, kuna on seotud *Bundestagi* liikmete muutuva arvuga. *Bundestagi* arvu on minevikus valimisseadustega muudetud (nt Saksamaa ühinemisel). Samuti võib *Bundestagi* liikmete arv valimistulemuste järel lisamandaatide (*Überhangmandaten*) tõttu suurenedagi või väheneda.

Ettepanekuid kandidaadi ülesseadmiseks võib teha valimiskogu liige, esitades selle kirjalikult *Bundestagi* esimehele. Teiseks ja kolmandaks hääletusvooruks võib esitada uusi kandidaate. Kandidaatide ülesseadmisel tuleb lisada kandidaadi kirjalik nõusolek. Presidenti valitakse salajasel hääletusel hääletussedelitega. Esimeses (ja vajaduse korral teises voorus) on vajalik valimiskogu liikmete absoluutne häälteenamus. Kui ühelgi kandidaadil see ei õnnestu, siis kolmandas voorus piisab lihthäälteenamusest. *Bundestagi* esimees teavitab valitud isikut valimiste tulemustest ja palub tal kahe päeva jooksul teada anda, kas ta aktsepteerib seda valikut. Kui valitud isik selle aja jooksul selgitusi/avaldust ei esita, loetakse valik tagasilükatuks ja korraldatakse uued valimised.

Pärast 2010. aastal valitud Christian Wulffi tagasiastumist, valiti 18. märtsil 2012. aastal erakorralistel presidendivalimistel järgmiseks viieks aastaks Saksamaa presidendiks kõikide suuremate parteide toetuse saanud Joachim Gauck - 991 häälega 1228-st.

Ungari

Ungaris valib presidendi salajasel hääletusel 199-liikmeline ühekojaline parlament (*Országgyűlés*).⁹ Kandidaadid esitatakse kirjalikult ning ülesseadmiseks on vajalik vähemalt 1/5 koosseisu liikmete allkirjadega kinnitatud toetus. Kandidatuuri esitamiseks vajalikud dokumendid esitatakse parlamendi spiikrile enne hääletuse algust. Valituks osutumiseks on esimeses valimisvoorus vajalik koguda 2/3-line parlamendi koosseisu häälteenamus. Kui esimeses voorus ükski kandidaat vajalikku enamust ei saavuta, peetakse teine voor, kuhu pääsevad esimeses voorus kaks enim hääli kogunud kandidaati. Teises voorus on vajalik koguda lihthäälteenamus kehtivatest häälest. Kui ka teises voorus ei õnnestu presidenti valida, korraldatakse uued valimised koos uute kandidaatide esitamisega. Põhiseadus näeb ette, et presidendivalimised võivad kesta maksimaalselt kaks päeva.¹⁰

2012. aasta aprillis valis Ungari parlament presidendiks ainsa kandidaadina üles seatud János Áderi, kes kogus 262 häält (vt allmärkust 9).

Riho Kangur
nõunik
tel 6643

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab rahvaesindajaid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev informatsioon on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema huvilistega töö sisu üle. Kõik kommentaarid on teretulnud.

⁹ Aastatel 1990-2014 koosnes parlament 386 liikmest.

¹⁰ Ungari põhiseadus - http://www.kormany.hu/download/3/a9/11000/MK_13_163.pdf